

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/propaganda/103975,Dawne-techniki-retuszu-fotografii.html>

Niemieckie zdjęcie propagandowe z getta w okupowanej Warszawie, 1941 r. Fot. z zasobu AIPN

ARTYKUŁ

Dawne techniki retuszu fotografii

Autor: KONRAD ŚLUSARSKI 26.10.2023

Często uważa się, że modyfikowanie obrazu fotograficznego i jego obróbka stała się możliwa dopiero po pojawieniu się fotografii cyfrowej i oprogramowania komputerowego do edycji obrazów cyfrowych. Sąd ten jest jednak błędny.

Już w pierwszej połowie XX w. wraz z rozpowszechnianiem się fotografii autorzy korzystali z technik

umożliwiających im poprawianie obrazu. Najważniejszą z technik był retusz, rzadziej stosowano też fotomontaż, a niekiedy także łączono obie.

Analogowy Photoshop

W przypadku fotografii analogowej retusz polegał na korekcji obrazu z wykorzystaniem farb i pędzla, ewentualnie kredek i ołówków. Wymagało to pewnego nakładu pracy, precyzji i staranności. Z techniki tej korzystano najczęściej w fotografii studyjnej, gdzie można było modyfikować portret klienta/klientki w celu poprawienia walorów wizualnych obrazu i ulepszenia przedstawionej postaci.

Usuwanie zmarszczek i blizn czy poprawianie fryzury nie pojawiły się więc wraz ze zdjęciami cyfrowymi celebrytów i modelek. Zmiany nanoszono najczęściej już na kliszy negatywu, by ich efekt był widoczny na wszystkich odbitkach, także wykonywanych w późniejszym okresie. Fotograf bowiem niemal zawsze zatrzymywał negatyw w swoim zakładzie, a klientowi wydawał jedynie odbitki pozytywowe.

Retusz był często wykorzystywany w fotografii prasowej i agencyjnej. Tworząc odbitki rozsyłane następnie w serwisach agencje często korzystały z reprodukcji zdjęć, które następnie poprawiano korzystając z retuszu. Dzięki temu można było wydobyć szczegóły, poprawić jakość i czytelność obrazu, a zwłaszcza detali zlewających się z tłem. Można też było uaktualnić zdjęcie, zwłaszcza w przypadku portretu. Choć często retusz nanoszono na kliszy negatywu i powielano go na odbitkach, to również można zetknąć się retuszem naniesionym bezpośrednio na odbitce, którą następnie reprodukowano. W tym przypadku można podejrzewać, że ingerencja ta nastąpiła już u odbiorcy czyli np. w redakcji czasopisma, która nabyła odbitkę i po odpowiedniej modyfikacji chciała wykorzystać je w swojej publikacji.

Dowódca XI. Okręgu Lotniczego

**Luftwaffe (niem. Luftgau XI.)
generał lotnictwa Ludwig Wolff -
portret w mundurze z retuszem
widocznym na odbitce
(zamalowano tło, poprawiono
fragmenty munduru). Pod szyją
Krzyż Rycerski Wojennego Krzyża
Zasługi z Mieczami (nadany w
1943 r.). Autor: NN, agencja
Scherl-Bilderdienst. Fot. z zasobu
AIPN**

**Dowódca 1 pułku myśliwców
nocnych major Werner Streib z
Krzyżem Rycerskim Krzyża
Żelaznego (nadany 6
października 1940 r.) z Dębowym
Liściem (nadany 27 lutego 1943
r.) i Mieczami (nadane 11 marca
1944 r.). Informując 15 marca
1944 r. o nowym odznaczeniu
przyznanym Streibowi przez
Hitlera berlińska agencja
„Atlantic” odpowiednio
spreparowała fotografię z 1942
lub początku 1943 r. - do Krzyża**

**domalowano Liść i Miecze, z
pozostawieniem bez zmian wciąż
aktualnego stopnia. Fot. z zasobu
AIPN**

Znikający Jeżow

Ostatnią dziedziną, w której często sięgano po retusz, była cenzura, głównie wojskowa, ale też polityczna. Retusz bowiem pozwalał usunąć elementy fotografii, których nie chciano pokazać wrogowi, np. oznaczenia taktyczne, pewne elementy umożliwiające identyfikację jednostki lub miejsce wykonania zdjęcia, albo najnowszy sprzęt. Zakładano bowiem, że obrazy, zwłaszcza publikowane w prasie i książkach, mogą zostać przejęte i zbadane przez służby przeciwnika.

Retuszem można też było tak zmodyfikować zdjęcie by nie było na nim niechcianej osoby, np. z przyczyn politycznych. Najbardziej znanym przykładem takiej modyfikacji jest słynne zdjęcie sowieckiego dyktatora Józefa Stalina idącego w 1937 r. wzdłuż kanału Moskwa-Wołga w towarzystwie szefa NKWD Nikołaja Jeżowa i innych dygnitarzy. Gdy Jeżow pod koniec 1938 r. został zastąpiony na stanowisku przez Ławrentija Berię i w 1939 r. aresztowany (ostatecznie w 1940 r. został rozstrzelany), w publikacjach sowieckich pojawiała się już tylko wersja zdjęcia z umiejętnie wymazaną jego postacią.

**Nikołaj Jeżow (w latach
1936-1938 ludowy komisarz
spraw wewnętrznych ZSRS;
pierwszy od prawej) i Józef Stalin
na spacerze nad kanałem Wołga -
Don, 22 kwietnia 1937 r**

To samo zdjęcie wyretuszowane po zgładzeniu Nikołaja Jeżowa na rozkaz Stalina (prawdopodobnie w 1940 r.)

Retusz i fotomontaż

Retusz wykonywał często sam autor zdjęcia, choć zarówno fotograf prowadzący zakład, jak i większe firmy, agencje czy redakcje korzystały już z pomocy odpowiednich pracowników. Nierzadko trudnili się tym np. studenci uczelni plastycznych, a nawet artyści-malarze. Oczywiście im większe były umiejętności retuszerza, tym lepsze były efekty jego pracy, ale też pewnie i ponoszone przez właściciela koszty.

Jakość retuszu bywa różna. Czasem pierwszy rzut oka sprawia, że widzimy na nim pracę farbą lub kredką. Jednak nieraz trzeba bardzo uważnie przyjrzeć się obrazowi by wyłapać ewentualne modyfikacje, zwłaszcza, gdy czytelność i ostrość obrazu uległy zmniejszeniu przez jego wielokrotne reprodukcje. Oczywiście znaczenie też ma skala zmian: im większy fragment obrazu uległ modyfikacji tym jest ona widoczniejsza. Niekiedy o ingerencji można się przekonać trafiając na inną odbitkę tego samego zdjęcia. Stan taki był najczęściej wynikiem różnych umiejętności retuszerza i jego staranności, a także ewentualnego pośpiechu. Można przypuszczać, że wojskowy cenzor mniej zwracał uwagi na jakość swojej pracy niż zatrudniony artysta-retuszer, zwłaszcza gdy ten ostatni nie działał pod presją czasu i miał do dyspozycji dobrej jakości materiały.

Polska kapela wędrowna przed wejściem uzdrowiska niemieckich wojsk lądowych w Krynicy. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz strojów postaci i poprawiający czytelność szyldu nad wejściem. Krynica, przed 13 lutego 1940 r. Autor: NN. Fot. z zasobu AIPN

Szef tzw. rządu Generalnego Gubernatorstwa Josef Bühler i gubernator Dystryktu Kraków SS-Gruppenführer Otto Wächter w towarzystwie urzędników zwiedzają fabrykę cygar.

Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz elementów strojów dygnitarzy i pracowników. Okupowana południowa Polska, przed 3 listopada 1940 r. Autor: Otto Rösner. Fot. z zasobu AIPN

Żydowski handlarz na ulicy getta w okupowanym Radomiu. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz strojów postaci. Radom, przed 9 lutego 1941 r. Autor: NN. Fot. z zasobu AIPN

Tramwaj tylko dla Żydów, jadący w kierunku Muranowa ulicą getta w okupowanej Warszawie. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji, wykonane prawdopodobnie na ul.

Muranowskiej w kierunku skrzyżowania z ul. Zamenhofa. Widoczny retusz strojów postaci i elementów pojazdu. Warszawa, 1941 r. Autor: NN. Fot. z zasobu AIPN

Tłum Żydów na targowisku w getcie w okupowanej Warszawie. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz strojów postaci. Warszawa, 1941 r. Autor: NN. Fot. z zasobu AIPN

Generalny Gubernator okupowanych przez III Rzeszę ziem polskich Hans Frank podczas spotkania w swej siedzibie na zamku na Wawelu z śpiewaczką Viorică Ursuleac i profesorem Klemensem

Kraussem. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz poprawiający detale strojów. Kraków, luty 1943 r. Autor: Otto Rösner, PGG-Bilderdienst. Fot. z zasobu AIPN

Wejście na teren niemieckiej wystawy rolniczej w okupowanym Radomiu. Niemieckie zdjęcie propagandowe z okresu okupacji. Widoczny retusz strojów postaci i poprawiający czytelność szyldu nad wejściem, prawdopodobnie z dorysowanymi kłosami. Radom, przed 19 października 1943 r. Autor: NN. Fot. z zasobu AIPN

Niszczyciel ORP "Orkan" z trumną premiera i Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego na pokładzie wchodzi do portu w

**Plymouth po rejsie z Gibraltaru.
Identyfikacyjny numer burtowy
okrętu "G 90" wyretuszowany
przez cenzora. Plymouth, 10 lipca
1943 r. Autor: NN. Fot. z zasobu
AIPN**

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ